

A EUROPEAN CULTURAL TOPOS: THE LITERARY CAFE**UN LIEU CULTUREL EUROPEEN COMMUN: LE CAFE LITTERAIRE****UN TOPOS CULTURAL EUROPEAN: CAFENEAUA LITERARA****Bogdan Mihai DASCĂLU**

Institutul de Studii Banatice "Titu Maiorescu" Timișoara

Bulevardul Mihai Viteazul, nr. 24, Timișoara

E-mail: bmdascalu@yahoo.com**Abstract**

George Steiner considers a café as an emblematic institution for Europe. A cultural variant of this is the literary café, which marked the life of some big cities: Vienna, Berlin, Paris, Lisbon, Venice etc. A Romanian version of it was "Spieluhr" Cafe in Timișoara (1939-1945), whose atmosphere was maintained by writers, artists, actors, journalists, musicians, who gathered around Romul Ladea. This cafe contributed to the vitalization of the literary and artistic life of the interwar Banat region.

Résumé

George Steiner considère le café une institution emblématique pour l'espace européen. Une variante culturelle de celui-ci, c'est le café littéraire qui a marqué la vie de plusieurs villes: Vienne, Berlin, Paris, Lisbonne, Venise etc. La version roumaine a été "Spieluhr" de Timișoara (1939-1945), dont l'atmosphère a été entretenue par des écrivains, plasticiens, acteurs, journalistes, musiciens réunis autour de Romul Ladea. Ce café a ressourcé la vie littéraire et artistique de Banat entre les deux guerres mondiales.

Rezumat

George Steiner consideră cafeneaua o instituție emblematică pentru spațiul european. O variantă culturală a acesteia este cafeneaua literară, care a marcat viața unor mari orașe: Viena, Berlin, Paris, Lisabona, Veneția etc. O versiune românească a fost "Spieluhr" din Timișoara (1939-1945), a cărei atmosferă a fost întreținută de scriitori, artiști plastici, actori, jurnaliști, muzicieni, adunați în jurul lui Romul Ladea. Ea a contribuit la vitalizarea vieții literar-artistice din Banatul interbelic.

Keywords: *George Steiner, Vienna, poet, bohemian, Timișoara***Mots-clés:** *George Steiner, Vienne, poète, bohème, Timișoara***Cuvinte-cheie:** *George Steiner, Viena, poet, boemă, Timișoara*

Într-o celebră conferință ținută la Amsterdam și publicată apoi în limba franceză, George Steiner propune cinci criterii (sau axiome, cum le numește el) asupra identității europene. Dintre acestea, prima este cea a cafenelei ("Europa este a cafenelelor". Și apoi: "Trasați harta cafenelelor și veți obține unul dintre punctele de reper ale *noțiunii de Europa*"); așadar, cafeneaua este considerată emblematică pentru definirea unui spațiu aflat mereu în căutarea propriului specific. Chiar dacă unora le va fi greu să adere la această prioritate, nimeni nu poate contesta că imaginea cafenelei este

perpetuu solidară cu aceea a vechiului continent, cel puțin pentru o perioadă anume, momentele ei de glorie situându-se între asediul Vienei și sfârșitul Celui de al Doilea Război Mondial.

Cafeneaua este, în opinia aceluiși Steiner, întâi de toate o *atmosferă*, "un loc de întâlnire și de complot, de dezbateri intelectuale și de bârfe, tărâmul hoinarului și al poetului sau al metafizicianului".

Un alt autor, Michel Braudeau, notează: "Din punct de vedere formal, nu există o literatură de cafea, dar cafețele sunt locuri în care, prin vocație, literatura plutește în aer ca o fantomă obișnuită. [2] " De altfel, ele sunt locuri de întâlnire a unor artiști cu preocupări diferite, așa cum se poate constata cercetând cafețele vieneze de la intersecția secolelor al XIX-lea cu cel de al XX-lea, "unde vor lua naștere aproape concomitent psihanaliza freudiană, filozofia lui Ludwig Wittgenstein, sionismul lui Theodor Herzl, pictura lui Gustav Klimt, Egon Schiele, Oskar Kokoschka, arhitectura lui Joseph Maria Olbrich și Adolf Loos. În timp ce Hugo von Hofmannstahl, Arthur Schnitzler, Stefan Zweig, Gustav Meyrink, Heimito von Doderer, Robert Musil, Rainer Maria Rilke, Elias Canetti își clădesc operele... [3] "

În sfârșit, o precizare importantă ca atare, dar și pentru discuția noastră: "Unii au cafețele lor de suflet. Freud, Rilke și Mahler merg la cafeaua hotelului Imperial; Berg, Kokoschka și Schiele, la Museum. [4] "

Atmosfera cafelelor literare vieneze din anii '20 ai secolului trecut este reînviată de un contemporan: "Rolul jucat de instituțiile rămase intacte ale cafelelor, neatins de ură și de dușmănie, a fost considerabil. Herrenhof, Rebhuhn, Café Museum au fost asemenea locuri ale întâlnirii loiale, puncte de adunare ale unor intelectuali de îndeletniciri diverse, care au putut împreună și au știut laolaltă. A fost, dacă e să dăm o definiție sociologică, un loc al tranzițiilor fluide, al formelor existențiale amestecate și al individualităților relativiste, așadar un forum potrivit pentru discuții libere, pentru contraziceri impulsive, pentru grija sistematică fără de legăturile încrucișate între grupuri și clanuri divergente. [5]"

Mai poate fi amintit și un alt exeget al acestor instituții, care, evocându-le, atrage atenția asupra necesității de a disocia între cafeaua obișnuită și cea literară, chiar dacă admite că o atare diferențiere rămâne valabilă doar în anumite intervale: o cafea oarecare poate dobândi aura de *literară* la un moment dat, tot astfel cum o poate pierde în alt moment: "Cafea literară trebuie să reprezinte mereu o extindere a conceptului de cafea, fără a fi reprezentativ pentru acesta și nici nu reprezintă vreodată un tip bine precizat, care să se lase definit exact. În vremea mai nouă, a putut fi precizată limpede numai cafeaua literară *supremă*, Café Griensteidl, unde se întâlneau pe la 1890 reprezentanții Tinerei Viene" de atunci - Schnitzler, Hofmannstahl, Beer-Hofmann, Hermann Bahr - [...] A urmat - cu Karl Kraus, Peter Altenberg, Egon Friedell și Alfred Polgar ca așa-numiți obișnuiți ai localului - Café Central, care și-a păstrat rangul până la sfârșitul Primului Război Mondial, când a fost înlocuită de Café Herrenhof, a cărei strălucire este dată de numele lui Hermann Broch, Robert Musil, Franz Werfel și Joseph Roth [6] " .

Să reținem, așadar, că Europa însăși se definește, între altele, prin cafețele ei, că statutul de cafea literară este, în general, mai scurt decât existența cafelei respective, că există un interval temporal în care cafeaua literară își are momentele ei de glorie, că există cafețele literare frecventate preferențial de un grup de scriitori sau de altul.

* * *

Nici spațiul românesc, mai precis cel bănățean și, restrângând cercul, cel timișorean nu s-au sustras definirii prin acest topos cultural, ilustrat perfect prin celebra cafea literară *Spieluhr*. Cum a apărut și cum a funcționat vor arăta rândurile care urmează.

Instituțiile culturale românești din Banat au apărut relativ târziu în raport cu Unirea din 1918, devenită aici efectivă abia în vara lui 1919. Mai toate s-au ivit la mai bine de un deceniu de la acest eveniment crucial [7]. Astfel, Institutul Social Banat-Crișana a fost înființat în anul 1933, ca și Asociația Scriitorilor Români din Banat „Altarul cărții”, Teatrul de Vest în 1936 etc. Semnalez, în

acest context, mutarea, în anul 1934, a Școlii de Bele-Arte din Cluj la Timișoara, cu consecințe benefice și pentru mișcarea literară din oraș [8]. Excepție face numai Asociația Corurilor și Fanfarelor din Banat, organizată de Ion Vidu în 1922 [9]. Întârzierea își are, desigur, cauzele ei, dintre care amintesc aici dificultățile materiale (sediul, dotare, personal minimal etc.) și numărul relativ mic de reprezentanți ai diferitelor ramuri artistice.

Restrângând discuția la domeniul literaturii, constat că scriitorii români din perioada antebelică ce au continuat să scrie și ulterior sunt abia câțiva: Mihail Gașpar (dispărut în 1929), Iuliu Vuia (decedat în 1933), Emilia Lungu-Puhalo (care a trăit până în 1932) și nu mulți alții, mai modești încă decât aceștia. Mult prea puțini spre a încheia o mișcare vizibilă și durabilă. Va trebui să apară prima generație interbelică de scriitori (adică cei născuți în către anul 1900 și care au debutat în jurul lui 1930) pentru a se putea constitui prima instituție de profil: Asociația Scriitorilor Români din Banat „Altarul cărții”: Gheorghe Atanasiu, Virgil Birou, Aurel Cosma Jr., M. Ar. Dan, Romulus Fabian, Dorian Grozdan, Ilie Ienea, Liviu Jurchescu, Constantin Miu-Lerca, Volbură Poiană Năsturaș, Grigore Popiți, Ion Stoia-Udrea și alții. Cu rare excepții (Grigore Bugarin, Lucian Costin, Romulus Fabian, de exemplu), ceilalți erau sau au devenit timișoreni, fapt ce a ușurat considerabil coagularea unui nucleu stabil de forțe creatoare, ce au simțit necesitatea coordonării eforturilor lor în și printr-o instituție adecvată, capabilă adică să-i sprijine în drumul lor de afirmare, inclusiv națională.

Interes pentru subiectul nostru prezintă, desigur, faptul că intenția de constituire a acestei prime asociații profesionale a apărut într-o ambianță colocvială permisivă: în restaurantul „Ciocârlia”, situat lângă Gara Fabric, după o șezătoare care a avut loc două zile mai devreme în sala Teatrului. La această întâlnire, din 29 mai 1933, au participat: Gheorghe Atanasiu, M. Ar. Dan, D. Fara, Constantin Miu-Lerca, Volbură Poiană-Năsturaș, I. Roșu-Roșioru, D. Stănculescu, Traian Topliceanu, Alexandru Țințariu și Ion Stoia-Udrea. Cel din urmă consemnează: „Cu toată însuflețirea generală, asociația nu a luat ființă totuși. Se mărginea, deocamdată, la o activitate de cenaclu. Ședințele de lucru le țineam în sala profesorală a Școlii Politehnice, cu participarea tot mai multor oameni de litere și artă”[10]. Același memorialist scrie că „în luna martie 1934, s-a încercat din nou înființarea Asociației Scriitorilor Români din Banat, ținându-se adunarea generală de constituire. Nu s-a izbutit nimic nici de data aceasta. Activitatea a rămas să se mărginească la câteva ședințe de cenaclu și la o șezătoare literară din „Săptămâna cărții”... Ședințele de cenaclu nu se mai țineau la Școala Politehnică, ci în biroul Fabricii de Tutun, președintele cenaclului, M. Ar. Dan, profesor la Politehnică, fiind și directorul acestei fabrici[11]. Aveam, de formă, și un comitet de conducere (eu eram secretar)”[12]. Adevărata constituire a asociației s-a petrecut în 26 iunie 1936, „în sala de ședințe a Fabricii de Tutun”, țelul convenit fiind „gruparea, protejarea și selecționarea scriitorilor români din Banat, în scopul promovării culturii românești în general și a literaturii în special”[13]. Primul președinte ales a fost M. Ar. Dan, urmat apoi de C. Miu-Lerca (1938) și de Virgil Birou (1941)[14].

Despre starea de atunci a literaturii române din această provincie vorbește de la sine faptul că la înregistrarea oficială a asociației s-au întâmpinat greutăți, căci „legea prevedea să fie 30 de membri fondatori, dar nu menționa ca aceștia să fie necondiționat scriitori și, nefiind în Banat în acel timp 30 de scriitori, am invitat la adunarea generală de constituire și personalități care activau pe tărâm artistico-cultural și aveau legături directe cu literatura: Sabin Drăgoi, Ioachim Miloia, Romul Ladea, Catul Bogdan, Vichente Ardeleanu, Marius Bucătură, Andrei Bălan, Nicolae Ivan, Pompiliu Șerbescu...”[15]

Dar asociația, neavând un sediu propriu, „în centrul orașului, unde ne-am fi putut întâlni regulat, fără să deranjăm pe cineva; eram convins că ne-am fi putut dezvolta activitatea mai bine”[16], membrii ei simțeau nevoia unor întâlniri obișnuite, eventual în afara cadrelor instituționale, unde discuțiile să se desfășoare liber, fără un program dinainte stabilit. Localurile care răspundeau acestei dorințe erau, firește, restaurantele și cafenelele, de care Timișoara interbelică nu ducea lipsă.

Nevoia de solidarizare a devenit și mai mare atunci când în arena literară a intrat o nouă generație de scriitori, din care au făcut parte, printre alții: Petru Sfetca, Pavel Bellu, Ion D. Suciu, Mircea Șerbănescu, Petru Vintilă, Marius Munteanu, Traian Rusu-Șirianu, Alexandru Jebeleanu, Traian Iancu, Traian Liviu Birăescu, Nicolae Țirioi. Este vorba despre tineri absolvenți ai liceelor din Timișoara, Oravița, Lugoj și Caransebeș, care, la un deceniu și jumătate de la înființare, au început să livreze culturii bănățene primii reprezentanți. Mulți dintre ei au participat la așa-numita „blocadă literară” [17] contra unor scriitori mai vârstnici. Lor li s-au alăturat, în semn de înțelegere și solidaritate, din generațiile anterioare, Virgil Birou, Ion Stoia-Udrea, Ilie Ienea, Constantin Miu-Lerca, Octavian Metea și alții.

O primă acțiune coordonată a acestui grup a fost organizarea cu succes a sărbătoririi unei jumătăți de secol de la nașterea lui Mihai Eminescu (15 iunie 1939), ceea ce i-a încurajat în a persevera în ideea unității lor, dincolo de orice formă instituțională, față de care o sumară, dar lămuritoare experiență i-a determinat să manifeste neîncredere. Este evenimentul care premerge coagulării grupului de la Spieluhr, a cărui aspirație firească de strângere a rândurilor a căpătat o turnură boemă, prin frecventarea spontană a acestui spațiu care s-a impus drept *prima cafenea literară timișoreană*. Este vorba despre un local situat pe strada Ungureanu, la nr. 8, a cărui faimă se datorește, astăzi încă, grupului de scriitori, plasticieni, compozitori, actori, arhitecți și ziariști, care l-a frecventat între 1939 și 1945. Grație lor, el a intrat în legendă.

Din mărturiile participanților, nu puține, însă mai lacunare decât ne-am fi așteptat, rezultă că aici a funcționat o adevărată școală de artă și de atitudine estetică [18], sub „conducerea”, neasumată de ei, însă recunoscută de ceilalți, a legendarului „Trifoi cărășan”, format din Romul Ladea, Ion Stoia-Udrea și Virgil Birou [19]. Însă liderul necontestat al grupului a fost, așa cum unanim recunosc participanții de atunci și comentatorii de mai târziu, Romul Ladea.

Constituirea acestui grup și asumarea lui Ladea drept conducător urmează modelul cafenelelor literare vieneze, urmat și de cele timișorene, așa cum afirmă un contemporan. [20]

* * *

Spieluhr poate fi considerată una dintre cafenelele prin care se lăsa identificată atât Europa cât și Timișoara. Desigur, în acest oraș funcționau în anii '30 zeci de asemenea localuri și încă mult mai multe restaurante, așa cum se arată într-un ghid din epocă [21]

Nu am găsit însă în mărturiile contemporanilor date sigure despre existența cafenelei. În ghidul amintit, nu figurează cafeneaua noastră, și nici vreun restaurant Wolf, așa cum informează un alt autor că l-ar fi chemat pe proprietar [22], tot astfel cum nu am întâlnit informații privind momentul până la care a existat.

Date ceva mai precise există în legătură cu statutul literar al cafenelei. În cronologia intitulată *Încrustări pe răbojul anilor* [23] Dorian Grozdan precizează că, în anul 1939, cafeneaua cu acest nume „devine un adevărat cenaclu, unde se adună scriitori, artiști, ziariști, oameni de cultură, în jurul sculptorului Ladea”. Acest an este confirmat, indirect, și de Petru Sfetca, care, într-un articol din 1943 [24], intitulat elocvent *Prima cafenea literară de la Timișoara sau Cenaclul „Spieluhr”*, afirmă: „Aici se strânge de patru ani, seară de seară, toată protipendada bănățeană: poeți, pictori, muzicanți, actori și ziariști, în sfârșit tot ce are mai select Banatul ca viață și manifestare artistică și literară”. Prin urmare, un calcul simplu ne duce tot la anul 1939 [25].

La fel de vagi sunt informațiile despre punctul final al cafenelei literare. Petru Vintilă își amintește: „M-am stabilit la Timișoara în 1945. Am frecventat și eu cafeneaua scriitoricească denumită Spieluhr, a cărei glorie era în crepuscul” [26]. Același scriitor mărturisea în altă parte [27]: „În sfertul de veac din urmă, viața m-a apropiat deseori de Romulus Ladea. Întâi în 1945 și 1946, la Timișoara, cu orele dulci petrecute la cafeneaua artiștilor, Spieluhr...”. Datele par plauzibile, căci din aceeași cronologie întocmită de Dorian Grozdan aflăm că Ladea s-a mutat la Suceag, lângă Cluj [28], eveniment care a determinat sau, în orice caz, a grăbit destrămarea grupării.

Oamenii de cultură și de artă timișoreni se întâlneau și în alte cafenele, situate îndeosebi în centrul orașului, aflate în conexiune cu marile restaurante de acolo. Mircea Șerbănescu își amintește despre Aron Cotruș din anii săi petrecuți la Timișoara: „Ca prin vis parcă-l văd printre câțiva prieteni la o masă de cafea în centrul Timișoarei”[29], Franyó Zoltan putea fi găsit, împreună cu grupul său boem, „fie la cafenelele centrale (îndeosebi la Palace sau Lloyd), fie în anumite cârciumi mai puțin vizibile și mai cu seamă de un pitoresc propriu”[30], iar Ion Frunzetti (elev în timpul refugiului la Liceul C. Diaconovici-Loga) își amintește că a avut prilejul să-l vadă aieva pe Ladea „la una din cafenelele de pe Corso. Timișoara avea – și cred că mai are încă – tradiția vieții de cafea, în sensul bun, al Europei centrale – l-am zărit, identificat cu ajutorul unui coleg ce-l știa, poate la Lloyd, poate la Palace, unde hălăduiau ca la ei acasă, ore în șir, după-amiezile și seara, scriitorii și ziariștii apropiați vreuncea din revistele locale”[31]. Asemenea întrevederi aveau un evident caracter ocazional. Rareori aflăm că unul dintre comeseni era un obișnuit al localului, cum a fost Grigore Ion, despre care același Mircea Șerbănescu spune: „L-am cunoscut la o masă de la Palace, unde putea fi găsit ca la o adresă bine precizată”[32].

* * *

Specificul cafelei Spieluhr era tocmai previzibilitatea întâlnirilor cu și între cei interesați. Ea emana din obișnuința lui Romul Ladea, devenită apoi un fel de ritual colectiv, de a mânca la prânz și seara în acest local, aflat pe drumul său dintre locuință (de pe strada Solderer, nr. 11, actuala stradă Lucian Blaga) și școala unde preda (aflată tot pe strada Ungureanu, ca și cafeleaua)[33].

Ea a *devenit literară*, dar curând după război, a încetat să mai fie un asemenea local, câștigându-și această calitate atunci când grupul de scriitori s-a adunat acolo și pierzându-și-o atunci când ei nu au mai constituit o prezență, cu precizarea că în măsură decisivă întreaga atmosferă se datorește lui Ladea.

Acesta a fost șeful neoficial, însă recunoscut de toți, al celor care se întruneau acolo. Ipostaza de lider nu vine numai din ascendența temporară față de majoritatea celor care frecventau cafeleaua. El avea față de ei și un ascendent estetic, fiind unul dintre puținii oameni de cultură din Banatul interbelic care au studiat în Occident [34]. Frecventarea școlilor și a atelierelor de pictură din Paris, Berlin și München i-au insuflat o viziune modernă și, totodată, un ideal personal asupra artei plastice îndeosebi, validate de sculpturile sale atât de originale, lor adăugându-li-se și preocupări remarcabile de estetică și de filozofie. Contemporanii care au participat la fenomenul Spieluhr și-l amintesc în maniere diferite, dar care converg fără excepție, spre recunoașterea lui drept „centrul și șeful cenaclului” și „pater familias”[35], „șeful de școală”[36], „nababul”[37], „maestrul”[38], „un foarte bun camarad”[39] etc.

Omul Ladea nu lipsește, nici el, din amintiri. Astfel, Alexandru Jebeleanu îl evocă drept „un om vesel când trăia la Timișoara. De câte ori am petrecut alături de el clipe de neuitat! Lângă sclipirea paharului de vin, parcă și spiritul maestrului devenea mai sclipitor. Aborda probleme de filozofie, de plastică, de literatură cu o vervă care nu te lăsa să te mai desprinzi de el. Uneori era liric, alteori acidulat.”[40] Mai detaliat îl pomenește Petru Sfetca: „Robust, cu ochii vioi, ieșiți de sub o frunte proeminentă, cu părul de culoarea cânepii, întotdeauna ridicat vâlvoi într-o dezordine frumoasă, de parcă l-a rășchiat o mână divină, niciodată cu cravată la gât, cu fața arămie, obosită, probabil de șirul nopților albe, risipite și trăite intens, de-a lungul anilor (deunăzi a împlinit 42), toată figura trădează pe boemul înnăscut și deci incorogibil” [41]. Același poet insistă mai ales pe vocația lui de a-i atrage pe tinerii cu aspirații artistice și de a oferi o atmosferă adecvată acestor aspirații: „Spirit concentrat în sine și fugarnic de tot ce e vulgar – are tainicul fluid care face să simți că nu este singur, care îți dă îmbărbătare ca un frate mai bătrân. Aristocrat în conformația sa sufletească, sunt sigur că toți cei din jurul lui i s-au simțit înrudiți, lungile și zgomotoasele convorbiri stabilind și luând un caracter de spontană intimitate”. [42] Un alt memorialist afirmă: „Era ceva ce atrăgea mai ales tinerii. Ei se aciuau la masa spadasinilor neobosiți, ascultând cu luare-

aminte, nestingheriți nici un moment de splindida lor lipsă de experiență. Îți aduceau punctele de vedere, primite ca atare, fără infatuare sau dispreț. Lui Ladea îi plăceau tinerii, se bucura să-i aibă în preajmă și să vorbească laolaltă ca de la egal la egal.”[43]

* * *

Dar localul a fost perceput de participanți în feluri diferite, astfel că nu este lipsit de interes să urmărim această diversitate „terminologică”. Rând pe rând, el a fost numit *cafenea literară* (Petru Sfetca), *cafenea scriitoricească* (Petru Vintilă), *cafenea artiștilor* (Dorian Grozdan), *local* (Mircea Șerbănescu), *cafenea pur și simplu* (Mircea Șerbănescu), *cafenea-restaurant* (Mircea Șerbănescu), dar și *restaurant pur și simplu* (Petru Sfetca, Dorian Grozdan). Uneori, se precizează că este vorba de un *cenaclu* (Petru Sfetca, Dorian Grozdan, Mircea Șerbănescu). Mulți dintre cei care și-au notat amintirile nu uită să se refere explicit la notorietatea localului, pe care îl consideră când *celebru* (Mircea Șerbănescu), sau *cunoscut* (Dorian Grozdan), când, dimpotrivă, cu *gloria în crepuscul* (Petru Vintilă). Ținând seama de specificul acelor întâlniri, ce decurge din apartenența participanților la domenii distincte ale artei, cea mai potrivită ar fi, desigur, denumirea *cafenea artistică*, dar întrucât există o întregă tradiție ce nu poate fi ignorată și care vorbește despre cafecele *literare*, am optat pentru acest din urmă termen.

Poate cea mai bună definiție a *fenomenului Spieluhr* vine tot de la Petru Sfetca: „Rechemând amintirea, putem determina istoricește existența unei importante mișcări literare și artistice la Timișoara în sânul cenaclului fr la Spieluhr, la care a participat elanul de înnoire al mai tuturor personalităților artistice și literare ale vremii [...] Din strada Ungureanu nr. 8 se lansau seară de seară cele mai hotărâte idei în legătură cu ceea ce era de apărut și de atacat [...] Dar faptul esențial este că această cafenea literară de la Spieluhr a pus în lumină spiritul propriu al unui nou climat cultural românesc la Timișoara” [44]. În mare măsură, viața literar-artistă postbelică a orașului și a provinciei întregi își trage seva din începuturile entuziaste de aici.

Referințe

- [1] *Une certaine idée de l'Europe*, Arles, Actes Sud, 2005
- [2] *Cafea, cafelele*. Traducere din limba franceză de Raluca Sava, București, Editura Art, 2009, p. 31
- [3] *Ibidem*, p. 33-34
- [4] *Ibidem*, p. 34
- [5] Milan Dubrovic, *Veruntreute Geschichte, Die Wiener Salons und Literaturcafés*, Mit 22 Abbildungen, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, GmbH, 1987, p. 30-31
- [6] Friedrich Torberg, *Traktat über das Wiener Kaffeehaus*, în *Wiener Geschichten*. Herausgegeben von Jutta Freund, München, Wilhelm Heyne Verlag, 1987, p. 90
- [7] Despre această lentoare, criticul Nicolae Țirioi, contemporan cu evenimentele discutate aici, nota: „Lipsită de instituții culturale și de artă care să stimuleze elanul creator, Timișoara, care devenise, după realizarea unirii statale, centrul nu numai economic, ci și metropola ei culturală, trebuia să se transforme după noile condiții istorice și spirituale ale vremii. (Cf. *Premise literare*, Timișoara, Editura Facla, 1976, p. 28)
- [8] *Ibidem*, p. 33. Același autor subliniază aportul semnificativ al unor prestigioși scriitori din alte provincii, care au zăbovit un timp la Timișoara: Camil Petrescu, G. Călinescu, Lucian Blaga și Aron Cotruș. (p. 29)
- [9] Cf. Virgil Birou, *Năzuințe și realizări. Etape din viața culturală bănățeană*, Timișoara, Editura Institutului Social Banat-Crișana, 1941
- [10] *Pe cărările tinereții*, Timișoara, Editura Facla, 1979, p. 49

- [11] Atmosfera era una mai mult decât amicală, căci amfitrionul, „era înțelegător cu scriitorii veniți din alte părți la ședințele cinaclului. Om de lume, el îi găzduia în camera de oaspeți de la fabrică și ne trata pe toți cu cartofi pai și cu câteva pahare de vin bun” (Ibidem, p. 51)
- [12] *Ibidem*, p. 51
- [13] *Ibidem*, p. 51
- [14] Grigore Popiți face o importantă precizare: „În această adunare generală, am propus și s-a votat renunțarea la numele ‚Altarul cărții’ din titlul asociației” (Ibidem, p. 54)
- [15] Grigore Popiți, în Petru Novac Dolângă, *Mărturisiri și repere*, Timișoara, Editura Facla, 1980, p. 131-132
- [16] *Ibidem*, p. 53-54
- [17] Nicolae Țirioi, *op. cit.*, p. 35, care reproduce și opinia lui Petru Sfetca, unul dintre stegarii „blocadei”: „Generația literară cea mai tânără a Banatului dorește înțelegere cu toți. Din spiritul ei nu emană nici un exclusivism. Cu o condiție: aceea de a ne întâlni pe un singur plan de atitudine și creație. Atitudine în sensul realităților bănățene și creație în largul orizontului băștinaș.” (p. 36)
- [18] „Serile de la această masă au fost adevărate universități ale frumosului, desfătări sufletești”, declară Dorian Grozdan, în Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 76.
- [19] Ei fiind originari din localități situate în această zonă: Ticvani (Virgil Birou și Romul Ladea) și Greoni (Ion Stoia-Udrea), s-au constituit într-un triumvirat acceptat ca atare de toată lumea.
- [20] Ion Frunzetti, în Dorian Grozdan, *op. cit.*, p. 74 : „Timișoara avea – și cred că mai are încă – tradiția vieții de cafea, în sensul bun, al Europei centrale”.
- [21] Dr. Emil Grădinariu, Ion Stoia-Udrea, *Ghidul Banatului*, Timișoara, Editura Oficiul de Turism al județului Timiș-Torontal, 1936, capitolul *Restaurante și cafenele*, p. 190
- [22] Cf. Mircea Șerbănescu, *Timișoara, memorie literară, [I] 1919-1947 – istorie literară și amintiri*, Timișoara, Editura Augusta, 2000, p. 63: “La o masă în colț, în sala cu bolți joase a restaurantului Wolf, cel care servea berea și grătarele la nivelele superlativului...”
- [23] Din volumul *Romul Ladea și lumea lui cuprinzătoare*, Timișoara, Editura Facla, 1979, p. 35
- [24] Publicat în „Vestul” din 7 martie, p. 2
- [25] Curios este că un participant activ la toate evenimentele culturale timișorene din perioada interbelică, C. Miu-Lerca, plasează existența cafenelei înaintea celebrei întâlniri de la restaurantul „Ciocârlia” (1933): „Savuroasele întâlniri de la cafeneaua Spieluhr, unde se întâlneau la *un pahar de vorbă* scriitori, sculptori, muzicieni, artiști au fost punți de trecere spre înjgheburile unei grupări care să favorizeze posibilitățile sporite de afirmare, de strângere a rândurilor”, cf. Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 107. Ideea este reluată, confirmativ, câteva rânduri mai departe: „Asociația a continuat să-și păstreze structura originară de la Spieluhr, înmănunchind într-o armonioasă colaborare oameni ai condeului, ai penelului, ai daltei și ai portativilor.”
- [26] În Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 177
- [28] *Op. cit.*, p. 46
- [29] *Op. cit.*, p. 22
- [30] *Ibidem*, p. 73
- [31] *Ibidem*, p. 74-75
- [32] *Op.cit.* [I], p. 19
- [33] *Ibidem*, p. 62
- [34] Mai pot fi amintiți în acest sens și Ioachim Miloia (cu studii în Italia), Nicolae Ivan, George C. Bogdan și Catul Bogdan (care au frecventat universități franceze), Ion Stoia-Udrea (studii desăvârșite în Austria și Germania) etc.
- [35] Petru Sfetca, *art. cit.*, p. 2
- [36] *Ibidem*, p. 2
- [37] Mircea Șerbănescu, *op. cit.*, [I] p. 63
- [38] Petru Sfetca, *art. cit.*, p. 2, Dorian Grozdan, *op. cit.*, p. 43
- [39] Catul Bogdan, în Dorian Grozdan, *op. cit.*, p. 39
- [40] În Dorian Grozdan, *op. cit.*, p. 179

[41] *Art. cit.*, p. 3

[42] *Ibidem*, p. 2

[43] Micea Șerbănescu, *op. cit.*, p. 62-63

[44] În Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 136-137

Bibliografie

BIROU, Virgil, *Năzuințe și realizări. Etape din viața culturală bănățeană*, Timișoara, Editura Institutului Social Banat-Crișana, 1941

BRAUDEAU, Michel, *Cafea. Cafenele*. Traducere din limba franceză de Raluca Sava, București, Editura Art, 2007

DANCIU PETNICEANU, Nicolae, „*Altarul cărții*”. *Monografie. Întâia mișcare literară românească din Banat*, Volumul I, Timișoara, Editura Gordian, 2013

DASCĂLU, Bogdan Mihai, *Germanitatea și literele române*, București, Editura Ideea Europeană, 2006

DOLÂNGĂ, Petru Novac, *Mărturisiri și repere*, Timișoara, Editura Facla, 1980

DUBROVIC, Milan, *Veruntreute Geschichte. Die Wiener Salons und Literatensafés*. Mit 22 Abbildungen, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1987

GROZDAN, Dorian, *Romul Ladea și lumea lui cuprinzătoare*. Volum omagial, Timișoara, Editura Facla, 1979

JEBELEANU, Alexandru, *Creionări intime. Jurnal*, Timișoara, Editura Eubeea, 2004

POPIȚI, Grigore, *Pe cărările tinereții*, Timișoara, Editura Facla, 1979

SFETCA, Petru, *Prima cafenea literară de la Timișoara sau Cenaclul „Spieluhr”*, „Vestul”, 1943, 7 martie, p. 2-3

STEINER, George, *Une certaine idée de l'Europe*, Arles, Actes Sud, 2005

ȘERBĂNESCU, Mircea, *Timișoara, memorie literară. [I] 1919-1947 – istorie literară și amintiri*, Timișoara, Editura Augusta, 2000

ȘERBĂNESCU, Mircea, *Timișoara, memorie literară. II. 1949-2000 – istorie literară și amintiri*, Timișoara, Editura Augusta, 2004

TORBERG, Friedrich, *Traktat über das Wiener Kaffehaus*, în *Wiener Geschichten*. Herausgegeben von Jutta Freund, München, Wilhelm Heyne Verlag, 1987, p. 84-95

ȚIRIOI, Nicolae, *Premise literare*, Timișoara, Editura Facla, 1976